

بررسی ابعاد و مولفه‌های مدیریت بحران به منظور ارائه راهکار مناسب برای مدارس متوسطه شهر تهران^۱

دکتر بهارک شیرزاد کبریا^۲

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی ابعاد و مولفه‌های اصلی بحران به منظور ارائه راهکار مناسب در مدارس متوسطه شهر تهران انجام پذیرفته است که با مطالعه ادبیات و پیشینه پژوهش به طور کلی دو مولفه درون مدرسه ای و برون مدرسه ای شناسایی شد.

سپس ابزار پژوهش پرسش نامه ای با ۴۸ سوال طراحی شده که برای به دست آوردن پایایی نمونه ۳۰ نفری از اعضای جامعه نمونه آماری انتخاب شد و با استفاده از روش آلفای کراباخ ۷۸ درصد به دست آمد که نشان دهنده پایایی و قابلیت اعتماد پرسش نامه است. جامعه آماری پژوهش کلیه مدیران مدارس متوسطه شهر تهران است که تعداد آنان ۱۵۰۰ نفر می‌باشد و به وسیله فرمول کوکران ۱۷۰ نفر انتخاب شدند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش آمار استنباطی از آزمون کلموگرف اسمیرنوف و برای بررسی نرمال بودن پاسخ‌ها آزمون t تک نمونه ای، برای بررسی وضعیت مولفه‌های بحران و آزمون فریدمن، برای رتبه بندی مولفه‌ها نتایج به شرح زیر به دست آمد. مولفه‌های درون مدرسه ای در بعد فیزیکی، پیشگیری، مداخله، در حد مطلوبی قرار داشته است و زیرمولفه خدمات و آموزش سلامت در حد بسیار ضعیف قرار داشته است، اما در بعد مولفه برون مدرسه ای با روش رگرسیون خطی ساده مولفه‌های درون مدرسه ای بر مولفه‌های برون مدرسه ای تاثیر داشته، به استثنای بعد خدمات و آموزش سلامت که این تاثیر وجود نداشته است.

کلید واژه اصلی: مدیریت بحران. بحران

۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی و به سفارش معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن می باشد.

۲. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، گروه علوم تربیتی، رودهن، ایران

مقدمه:

یکی از سازمان‌های مهم و مؤثر در جهان امروز و آینده آموزش و پرورش خصوصاً مدارس بویژه مدارس متوسطه است. سازمانی که زیر ساخت کلیه نهادها و مؤسسات رسمی جامعه است. سطوح اساسی و محور اصلی فعالیت‌های این سازمان (انسان) است. و مهم‌ترین و دشوارترین مسأله مبتلا به انسان تعلیم و تربیت است. تمر بخشی این سازمان از یک سو و تبدیل انسان‌های خام و مستعد به انسان‌های سالم و خلاق و بالنده و رشد یافته و از سوی دیگر تأمین کننده نیازهای نیروی انسانی جامعه در سطوح مختلف و در بخش‌های متفاوت فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی است. در سازمان مدارس هزاران کودک و نوجوان و حتی بزرگسالان بهترین زمان حیات خود را در فضای مدارس به یادگیری می‌گذرانند. با توجه به رشد روزافزون جمعیت- تحولات جامعه و اهمیت یافتن آموزش و پرورش و استقبال از تحصیل در دوره‌های مختلف تحصیلی و تعداد مدارس و دانش آموزان افزایش یافته و در نتیجه اهداف و وظایف آموزش و پرورش پیچیده تر و مأموریت آن گسترده تر و رسالت آن‌ها سنگین تر شده است.

از آنجایی که موارد اولیه مدارس، دانش آموزان می‌باشند که با افکار و عقاید و فرهنگ‌های مختلف وارد این سازمان شده و در فرآیند یاددهی و یادگیری مشکلات و بحران‌هایی را به وجود آورند، بنابراین دولت‌ها در سطوح ملی و منطقه‌ای و استانی و محلی نیازمند تدوین برنامه‌هایی برای پیشگیری- مقابله و مهار انواع بحران‌ها می‌باشند و حتی مدیران و سازمان‌های مختلف مانند. مؤسسات تجاری و خدماتی: بیمارستان‌ها- دانشگاه‌ها و مدارس همگی نیازمند داشتن برنامه‌ای جامع و متناسب با فعالیت‌های خود در حوادث بحرانی می‌باشند داشتن یک برنامه جامع مدیریت بحران. مدیران را پیوسته آماده رویایی با بحران‌های پیش روی مدارس خود کرده و بدین وسیله ضمن پیشگیری، از تأثیر بحران‌ها کاسته و مدارس را از گرداب بحران‌های مختلف آن گونه نجات دهد که کمترین آسیب متوجه آنان نگردد.

لذا مدیریت بحران به این امر تکیه دارد که اولاً ضمن بهره‌گیری از تجربیات فردی و سازمانی به بررسی و شناسایی عوامل بحران‌زا و با آموزش‌های لازم درصدد پیشگیری از آن برآمده؛ چرا که پیشگیری هر معضل و مشکل بهتر از علاج و درمان آن است. ثانیاً در صورتی که بحرانی به وجود آید، با ایجاد ستاد بحران ضمن برنامه ریزی و سازمان دهی و هدایت و کنترل بحران، درصدد مهار و نهایتاً به حل آن برآید. ثالثاً به نجات افرادی که دچار بحران شده‌اند، همت گمارد. البته مدیران و مسئولان مدارس در خصوص سه قسمت اخیر ضمن آشنایی با مؤلفه‌های مدیریت بحران شیوه به کارگیری آن مدارس باید دارای صبر و حوصله و تدبیر و دانایی بوده، با برخورد مناسب و احترام با افرادی که دچار بحران شده‌اند، رفتار نمایند.

لذا براساس چنین اندیشه‌هایی، پژوهش حاضر با عنوان تعیین عوامل بحران‌زا در مدارس متوسطه و برای مدیریت بحران در مدارس شهر تهران از دیدگاه مدیران تدوین گشته، تا بتواند پاسخی به پاره‌ای از بحران‌های

موجود در نظام آموزشی خصوصاً مدارس متوسطه باشد.

(از آنجایی که فراگیران پس از پایان دوره ابتدایی و ورود به دوره راهنمایی و تقارن آن با دوران رشد) زمان بلوغ) با بحران‌های فراوانی مواجه می‌باشند (بحران زمانی رخ می‌دهد که چند مشکل و مسئله همزمان در فرد و سازمان پدید می‌آید و عدم پاسخ گویی صحیح به اوج تنش و نهایتاً به بحران تبدیل می‌گردد. (احدی، ۱۳۷۲، ص ۲۲)

اهداف پژوهش

هدف کلی: بررسی ابعاد و مولفه‌های مدیریت بحران به منظور ارائه راهکار مناسب برای مدارس متوسطه شهر تهران

اهداف ویژه:

- ۱- تعیین مولفه‌های اصلی بحران در مدارس شهر تهران از دیدگاه مدیران.
- ۲- ارائه راه حل مناسب برای حل بحران‌ها در مدارس متوسطه شهر تهران.

سؤال‌های پژوهش

- ۱- مولفه‌های اصلی بحران در مدارس متوسطه شهر تهران چگونه است؟
- ۲- تقدم و تاخر مولفه‌ها چگونه است؟
- ۳- چه راه حلی را برای حل بحران در مدارس متوسطه می‌توان ارائه کرد؟

تعریف متغیرهای پژوهش

تعاریف نظری

۱- بحران: عبارت از وضعیتی است که تغییر ناگهانی در یک روند عادی پدید می‌آورد. و آن را ناپایدار می‌سازد. (درداری، ۱۳۸۰)

۲- مدیریت بحران: فرآیندی برای رویارویی با وضعیتی دشوار و پرفشار که همه برنامه‌ها- سازمان‌دهی‌ها - کنترل‌های گروهی از عملیات با کنش و واکنش متقابل را بسیج نموده و برای تصمیم‌گیری مناسب در اختیار مدیران می‌گذارند که باید سریع تر ولی بدون شتاب زدگی اقدام نمایند. (ناصری فر، ۱۳۸۱، ص ۵۲)

مدیریت بحران در مدارس: فرآیندی است که به پیشگیری- مداخله و بهسازی وضعیت بحرانی با توجه به اطلاعات موجود و با تهیه امکانات و مشارکت همه جانبه (اولیاء- مسئولان مدارس و دانش آموزان اقدام تا محیطی همراه با آرامش برای فراگیران فراهم نماید). (حسینی، ۱۳۸۳، ص ۲۳) تعاریف عملیاتی

متغیرها مولفه‌های اصلی بحران به شرح زیر می‌باشد: مولفه‌های بعد فیزیکی سئولات ۱ تا ۱۸ مولفه بعد خدمات سلامت سئولات ۱۹/۲۰/۲۱/۲۲/۲۳/۲۴/۲۵/۲۶/۲۷/۲۸/۲۹ مولفه بعد آموزش سلامت سئولات ۳۰/۳۱/۳۲/۳۳/۳۴/۳۵ مولفه بعد اجتماعی سئولات ۳۶/۳۷/۳۸/۳۹/۴۰/۴۱/۴۲/۴۳/۴۴/۴۵/۴۶/۴۷ مولفه‌های بعد پیشگیری سئولات ۴۸/۴۹/۵۰/۵۱/۵۲/۵۳/۵۴ مولفه‌های بعد حمایتی ۵۵/۵۶/۵۷/۵۸ مولفه‌های بعد نظارتی ۵۹/۶۰/۶۱/۶۲/۶۳/۶۴/۶۵/۶۶

پیشینه در ایران

اگرچه امنیت و سلامت در مدارس از دیرباز مورد توجه بوده، اما بررسی‌ها نشان می‌دهد فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده و مدون در این زمینه به دهه اخیر برمی‌گردد. یکی از نگرانی‌های مشترک والدین و مدرسه ایجاد مدرسه سالم و امن بوده است. تلاش‌های سازمان یافته‌ای که در سال‌های اخیر در آموزش و پرورش کشور در این خصوص انجام شده است، به شرح ذیل می‌باشد:

طرح مدرسه مروج سلامت

طرح مدرسه مروج سلامت در سال تحصیلی ۸۲-۸۱ در دوره متوسطه به اجرا درآمد و با توجه به ارزشیابی به عمل آمده این طرح توانسته است در افزایش اطلاعات دانش آموزان نسبت به چهار مقوله یعنی نفس خشونت، پیشگیری از اعتیاد، مصرف دخانیات و ایدز مؤثر باشد. اهدافی که این طرح دنبال کرده است، عبارتند از:

- ارتقای اطلاعات، مهارت‌ها و بهبود نگرش دانش آموزان، کارکنان مدرسه و والدین در مورد پیشگیری از رفتارهای پرخطر.

- افزایش سطح مشارکت دانش آموزان در برنامه‌های سلامت از طریق مدرسه.

- ارتقای ارتباط والدین با مدرسه برای مشارکت در پیشگیری از رفتارهای خطرناک.

- کمک به بهبود وضعیت تحصیلی دانش آموزان از طریق پیشبرد سلامت آنان.

پیام‌های اساسی مدرسه مروج سلامت

- رفتارهای خشونت آمیز بر سلامت جسمی، روانی و اجتماعی تأثیر نامطلوب دارد.

- رعایت اصول ساده و امکان پذیر می‌تواند از دچار شدن ما به بسیاری از مشکلات و بیماری‌های سخت جلوگیری کند.

- قوانین و مقررات، راهنمای روش زندگی در جامعه است، شناخت آن‌ها علاوه بر آگاه ساختن از عواقب و

پیامدهای آن، حقوق شهروندی و رفاه جسمی و روانی و اجتماعی را نیز در نظر می‌گیرد.

- پیش از استفاده از هر نوع ماده بدنیم مصرف آن برای چیست و چه کاربردی دارد.

۲- برنامه‌های کمیته پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و بلایای طبیعی سازمان آموزش و پرورش شهر

تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴

برنامه اول) خدمات فرهنگی و آموزشی (طرح مدارس مروج سلامت): جهت آموزش به دانش آموزان و اولیای آنان در رابطه با اعتیاد و ایدز و پیشگیری از رفتارهای مخاطره آمیز.

برنامه دوم) طرح آموزش مهارت های زندگی: به منظور افزایش آگاهی دانش آموزان در مدارس راهنمایی و با همکاری آموزش عمومی در مورد زبان های مصرف سیگار، ویژگی های دوره نوجوانی و مهارت کنترل خشم با استفاده از منابع آموزشی تهیه شده از دفتر پیشگیری وزارت آموزش و پرورش.

برنامه سوم) تقویت تشکل های دانش آموزی با هدف ایجاد جنبش فراگیر پیشگیرانه: با همکاری سازمان دانش آموزی و شورای دانش آموزی مدارس با هدف آگاهی دانش آموزان از پیامدهای مخاطره آمیز و تقویت مشارکت فراگیر دانش آموزان در امر پیشگیری.

برنامه چهارم) برگزاری جشنواره های هنری، فرهنگی و ورزشی با اهداف پیشگیرانه: توسط تربیت بدنی و واحد تندرستی و فرهنگی هنری سازمان با اولویت مناطق آسیب پذیر و در معرض خطر.

برنامه پنجم) طرح جامع پیشگیری از اعتیاد با مشارکت مدرسه محور: با همکاری سازمان بهزیستی در ۴۸ مدرسه و در سه مقطع با هدف کاهش عوامل مخاطره آمیز و کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانش آموزان و کاهش شیوع و بروز مصرف مواد در بین دانش آموزان توسط گروه های ذی نفع (کارکنان مدرسه، والدین، دانش آموزان) از طریق برگزاری کارگاه های آموزشی با حضور نمایندگان ذی نفع.

برنامه ششم) برگزاری مراسم سالروز جهانی مبارزه با مواد مخدر

برنامه هفتم) برگزاری اردوی دانش آموزان در معرض خطر: در سطح مدارس راهنمایی و متوسطه و با شناسایی دانش آموزان در معرض خطر با هدف آگاهی دانش آموزان نسبت به شناخت تقاضاهای بجا و نابجا و آموزش مهارت امتناع از تقاضاهای نابجا.

برنامه هشتم) ارائه خدمات حمایتی به کارکنان معناد: از طریق شناسایی کارکنان معناد توسط حراست سازمان و مناطق انجام و نسبت به معرفی آنان به مراکز مشاوره درمانی و خدمات مددکاری اقدام می گردد.

برنامه نهم) شناسایی و حمایت از دانش آموزان در معرض خطر: ارائه خدمات آموزشی، حمایتی و مشاوره ای. برنامه دهم) راه اندازی مشاور تلفنی: در این برنامه دانش آموزان، اولیاء و کارکنان می توانند با تماس با تلفن ذکر شده در بخشنامه ها مشکلات و مسائل خود را مطرح نموده و با جواب گویی از طرف کارشناسان مشاوره جواب خود را گرفته و در صورت نیاز جلسه حضوری گذاشته و پیگیری مشکلات شخصی را به نتیجه برسانند.

برنامه یازدهم) کمک به تجهیز و راه اندازی فضاهای ورزشی، مشاوره ای، بهداشتی: در مناطق آسیب پذیر و در معرض خطر به ویژه در مناطق نه، چهار، پانزده، شانزده، هفده، هجده و نوزده تهران.

برنامه دوازدهم) طرح مدارس بدون دخانیات

برنامه سیزدهم) کارگاه آموزش اولیای دانش آموزان طرح مدارس مروج سلامت: با همکاری کارشناسان انجمن اولیاء و مربیان با اعزام مدرسان و صاحب نظران.

برنامه چهاردهم) آموزش اولیای دانش آموزان توسط رسانه ها: از طریق تهیه بروشورها و کتاب های مشخص ارائه می شود.

برنامه پانزدهم) همایش کوه پیمایی

برنامه شانزدهم) تشکیل کلاس های آموزش ضمن خدمت

برنامه هفدهم) توزیع کتب آموزشی: چاپ و توزیع کتاب های آموزشی.

برنامه هیجدهم) نمایشگاه عکس

برنامه نوزدهم) نمایشگاه کارهای دستی دانش آموزان: شامل روزنامه دیواری، نقاشی در مورد دخانیات و مواد مخدر، تهیه ماکت های اعتیاد توسط دانش آموزان، نمایش نامه با موضوع اعتیاد.

علاوه بر طرح ها و برنامه های تدوین و اجرا شده، پژوهش هایی نیز در زمینه مدارس امن انجام شده که به شرح ذیل می باشد.

۳- اجتهادی، (۱۳۷۹) در تحقیقی با عنوان ارائه مدلی برای مدارس امن و ایمن سازی مدارس در پیشگیری از گسترش ناامنی و سوء مصرف مواد مخدر در جامعه دانش آموزی ایران انجام داده است. وی در این پژوهش نقش خانواده، مدیران و رهبران اجتماعی را در امنیت مدارس مهم دانسته و معتقد است برای تحقق این امر جایگاه مدارس کنونی باید دقیقاً ارزیابی شود و بعد از مشخص شدن وضعیت کنونی برای تحقق آرمان ها و اهداف تعریف شده آموزش و پرورش و مدارس امن برنامه ریزی شود. در این پژوهش، پیشنهادهای ذیل جهت ایمن سازی مدارس و پیشگیری از گسترش ناامنی و سوء مصرف مواد ارائه شده است :

۱- تهیه یک طرح علمی برای ایجاد مدارس امن و سالم؛ به طور مثال هنگام وقوع بحران باید رفتار آرامش بخش داشته باشند و درست تصمیم بگیرند و از روان شناسان، رفتارشناسان کمک بگیرند.

۲- درگیر کردن همه دانش آموزان به عنوان تصمیم گیران

۳- جمع آوری اطلاعات مربوطه و تبیین تفاوت داده ها در سطح مدرسه، منطقه و کل آموزش و پرورش

۴- مستقر کردن بزرگسالان در مدرسه

۵- تدوین برنامه های خدمات اجتماعی برای دانش آموزان

۶- شناسایی توزیع کنندگان مواد مخدر

۷- بازرسی و تفتیش مدارس برای کشف مواد مخدر

۸- استفاده از زندانیان باز پرورش یافته به عنوان راهنما

۹- ایجاد جوی مثبت علیه ناامنی

۱۰- استفاده از نور و روشنایی

۱۱- استفاده از پلیس در بیرون از مدرسه

۱۲- ملزم کردن هر کلاس به داشتن یک طرح عملی برای مقابله با ناامنی

۱۳- همراه بودن والدین با دانش آموزان در مسیر مدرسه و در مدرسه

۴- جمالی، (۱۳۷۸) در تحقیقی تحت عنوان خشونت در مدارس اشاره نموده است که عوارض خشونت نه تنها در بعد زمان و مکان خاص سلامت جسمی، روانی، عاطفی و اجتماعی کودکان و نوجوانان را به خطر می اندازد، بلکه عواقب آن نسل های آتی، کل جامعه و توسعه ملی را نیز تهدید می کند. بدین لحاظ پیشگیری از خشونت در مدارس امری مبرم و ضروری است و این پژوهش مدل اجرایی، طرح چارچوب نظری، مطالعات تطبیقی داخلی را در زمینه راه های پیشگیری از خشونت در مدارس ارائه می دهد. در این پژوهش، راه های پیشگیری از خشونت در مدارس در قالب سه استراتژی به شرح ذیل مورد بحث قرار گرفته است.

۱- برقراری تدابیر انضباطی و مقررات در مدرسه

۲- استفاده از برنامه های آموزشی و برنامه های درسی در مدرسه

۳- مشارکت و همکاری جامعه

در این امر به ضرورت تدابیر انضباطی، کلیه صاحب نظران

تاریخچه بحران در امریکا و کانادا و پیشینه در جهان در آخرین دهه قرن ۲۰ در مدارس عمومی ایالات متحده آمریکا با مجموعه ای از تراژدی ها در خصوص اتفاقات ناگوار در مدارس مواجه شدند که در مریمان، مدیران و کارکنان آموزشی و حتی دانش آموزان احساس ناامنی ایجاد نمود؛ در صورتی که مدرسه باید به عنوان امن ترین و سالم ترین مکان در متن اجتماع شناخته شود (کینگری و واکر، ۲۰۰۲).

در خصوص استفاده از اسلحه، رفتارهای خشونت آمیز، زخمی شدن و حتی کشته شدن دانش آموزان، آمار بالایی داده شده بود. در دهه ۱۹۹۰ تعداد بی شماری از دانش آموزان در حیات مدرسه دچار آسیب های جسمی شدند. در نتیجه کمیته بحران متشکل از دپارتمان آموزشی با حضور ۲۵ نفر با این عنوان که «به مدارس باید کمک کرد» تشکیل شد.

مدارس امن، دانش آموزان سالم را در سرلوحه کار خود قرار داد و حمایت مالی و همکاری و اجرای برنامه های جامع برای تشکیل مدارس امن را مدنظر قرار داد. در پاییز سال ۱۹۹۸ این قطعنامه پذیرفته شد و ۱۵۰ نفر داوطلبانه حاضر شدند که در سه دوره مالی این مدارس را حمایت کنند. حدوداً این برنامه به ۱۲۵۰۰۰ مدرسه دولتی و خصوصی ارائه شد. البته لازم به ذکر است نهادهای اجتماعی مثل کلیسا، شهرداری، حتی خانواده ها مشارکت خود را نیز اعلام نمودند (همان منبع).

دفتر خدمات محرمانه ایالات متحده به ارزیابی نیازها و تهدیدهای وضع موجود و ناامنی در مدارس پرداخت و

اطلاعاتی را در مورد ارزیابی شخصی دانش آموزان، ارزیابی کارکنان و سطوح خطر آن به دست آورد. در مجموع با تجربیات مشاوران، محققان، متخصصان، کارکنان مدرسه برای پیشگیری از خشونت در مدارس مؤسسه ای برای شناسایی رفتارهای مخرب و خشونت آمیز (IVDB) تأسیس نمودند و این مؤسسه به مرجعی فعال برای مدارس امن و سالم تبدیل شد تا امنیت لازم را تضمین نماید. مرکز ملی آمار آموزش و پرورش وابسته به اداره آموزش و پرورش ایالت متحده آمریکا از سال ۱۹۸۷ مطالعات وسیعی را آغاز نمود و از یک نمونه ۵۰۰۰ نفری از آموزگاران مدارس دولتی خواست که مشکلات و مسایل جدی را نام ببرد که به شرح زیر اعلام نمودند:

برخوردهای فیزیکی میان دانش آموزان

- ۲- سرقت و دزدی
  - ۳- تخریب اموال مدرسه
  - ۴- مصرف مشروبات الکلی ۵- استعمال مواد مخدر
  - ۶- حمل اسلحه سرد و گرم
  - ۷- توهین به آموزگاران
- در خصوص مشکلات فوق برنامه هایی مناسب مثل آموزش مهارت های اجتماعی، حضور کلیسا، خانواده ها، دولت، نصب دوربین های مخفی، حضور پلیس در راه مدرسه، تفتیش و بازرسی بدنی برنامه های مداخله ای و حضور مداوم روان شناس و مشاور در مدرسه اجرا شد که مشکلات را تا حدودی کاهش داده است.
- در تحقیقی دیگر (SEDL, ۱۹۹۵) آمارهای ناامنی موجود در مدارس آمریکا را به این شرح بیان می نماید:
- ۱- بیش از صد هزار دانش آموز هر روز به مدرسه اسلحه می آورند.
  - ۲- هر سال ۴۰ دانش آموز کشته می شوند.
  - ۳- هر سال بیش از ۶۰۰۰ معلم مورد تهدید دانش آموزان قرار می گیرند.
  - ۴- بیش از ۲۰۰ معلم توسط دانش آموزان زخمی می شوند.
  - ۵- بیش از ۲۲ درصد دانش آموزان دبیرستان ایالت متحده سیگار می کشند.
  - ۶- ۱۰ درصد آموزگاران و ۱/۴ شاگردان مدارس در معرض عملیات خشونت آمیز مدارس قرار می گیرند.
  - ۷- رشد عاطفی، اجتماعی در بین دانش آموزان کاهش یافته است.
  - ۸- ناامن ترین مدارس در آمریکا گزارش داده شده است.
  - ۹- نرخ مردودی در بین دانش آموزان آمریکایی بالا رفته است.
  - ۱۰- مدیریت مدارس از زندگی فردی دانش آموزان خبر ندارد.
  - ۱۱- خانواده نظارت کافی بر فرزندان خود ندارد.

از سال ۱۹۹۴ تا سال ۱۹۸۷ بر بی ثباتی رفتارهای دانش آموزان افزوده شده است (جانسون و جانسون، ۱۹۹۸).

طراحی مدیریت بحران

طراحی مدیریت بحران یک امر حیاتی و ضروری است که مشخص می کند چه کسی، چه کاری را چه وقتی و با چه افرادی در مواقع بحران انجام دهد. طراحی مدیریت بحران در سه حوزه مشاوره دادن، فعالیت های گروهی و رسیدن به اهداف سریع آموزشی فعالیت دارد.

اجزای ارتباطی طراحی مدیریت بحران سه گروه را مدنظر قرار می دهد:

- رسانه. این طراحی در اتاق رسانه تعیین شده و توسعه ارتباطی آن با گزارشگران و خبرگزاری است که ایده‌ها و نگرش های آموزشی را برای روزنامه های محلی ارائه می دهند.

- والدین. والدین نیاز به ارتباط دارند و خصوصاً والدین دانش آموزان مسئله دار باید در مورد شرایط کودکانشان و بیان نقاط ضعفشان آگاهی داشته باشند والدین با تلفن زدن و آمدن به مدرسه و گوش دادن به صحبت کارکنان مدرسه می توانند بحران را کاهش دهند.

- کارکنان. کارکنان باید در برخورد با دانش آموزان مسئولیت پذیر باشند و دانش آموزانی را که نمی توانند با بحران مقابله کنند، کمک نموده و از روش های مضر دور نمایند و باید سیاست هایی را تدوین نمایند که دانش آموزان در مدرسه آن را انجام دهند و امنیت لازم را نیز به همراه داشته باشد.

نظارت مداوم و ارزیابی اطلاعات

با کاهش خشونت و وجود نظم کمیته امنیتی مدرسه باید دائماً نظارت نماید تا این وضع حفظ شود و دو پیشنهاد برای این مهم می توان ارائه داد. (۱) جمع آوری اطلاعات از انجمن و تحلیل اطلاعات در حوزه مدرسه جمع آوری اطلاعات در خصوص مذهب، جمعیت، خانواده، نوع زندگی و فرهنگ، کمک بسیاری به این امر می کند.

نظارت مداوم باید توسط اعضای تیم صورت گیرد و دائماً گزارش های مهم را باید ارائه داد تا مورد ارزیابی قرار گیرد. ارتباطات درون و برون مدرسه ای و آگاهی عمومی به والدین و خانواده‌ها و حتی دانش آموزان باید برقرار شود تا هشجاری لازم در مواقع خطر به دست آید (ریلی، ۱۹۹۹).

پیشگیری از خشونت: خشونت یکی از قدیمی ترین و مهم ترین مشکلات بشر بوده و هست و این شکل همه گیر پدیده ای است که در هر زمان و مکان اجتماعی و وقوع آن می رود و مطالعات نشان می دهد که انرژی سرشار انسان به هرحال باید آزاد شود یا در تنفر، ظلم، تخریب و یا در عشق، محبت و مساعدت و سازندگی و تاریخ تا به حال فراوان شاهد هر دو طیف بوده است.

خشونت در مدارس گرچه در زمان و مکان محدودی رخ می دهد، ولی تابع عوامل بسیار پیچیده تاریخی،

فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی می باشد با توجه به شرایط حساس سنی کودکان و نوجوانان برای رشد و تکامل نه تنها سلامت جسمی و روانی ایشان مورد تهدید قرار می گیرد، بلکه موقعیت اجتماعی و سرنوشت آتی آنان نیز تحت تأثیر واقع می شود. (جانسون و جانسون، ۱۹۹۷) می گویند: پنجاه سال پیش مهم ترین مسائل انضباطی عبارت بود از دوییدن در راهروها، صحبت کردن در خارج از نوبت و جویدن آدامس ولی امروز، تجاوزات شامل خشونت های فیزیکی، کلامی و غیره می باشد؛ لذا ضرورت دارد که معلمان و مدیران زمان و انرژی فراوانی را برای دانش آموزان صرف کنند. خشونت یعنی تهدید و یا سوء استفاده و عاجز کردن تا احتمال غیرقانونی جوی مثل حمله و برخورد های فیزیکی و... در تعامل بین دانش آموزان و معلم در مدارس امن احترام متقابل همراه با مسئولیت پذیری و امنیت جسمی و روانی وجود داشته و این روابط عمیق و پایدار خشونت را به حداقل می رساند. عوامل بسیاری در خشونت تأثیر گذار است که به شرح زیر می باشند:

۱- عوامل اقتصادی. (تنگ دستی، شرایط نامناسب زندگی، عدم کفایت مالی خانواده برای تحصیل ازدحام، شلوغی در مدارس)

۲- عوامل خانوادگی. (عدم نظارت کافی والدین، تنبیه بدون دلیل والدین، گسستگی روابط خانواده فقدان ارزش ها و عدم راهنمای اخلاقی و مذهبی در خانواده.

۳- عوامل مرتبط با مدرسه. (وجود الگوهای رفتاری تهاجمی و خشونت در مدارس، ارتباط تهاجمی و مخرب در همسن و سالان، غیرقابل کنترل بودن اندازه کلاس، برنامه آموزشی کسل کننده و غیرقابل انعطاف با علایق و نیازمندی های دانش آموزان، ضعف در ارتباط معلم و دانش آموز تنبیه دانش آموز، اخراج و طرد دانش آموزان از کلاس درس، تحقیر دانش آموز و تکرار این امر.

۴- عوامل اجتماعی. (عدم کنترل برنامه های ضد اجتماعی و خشونت از رسانه های عمومی، اعتیاد) عوامل مخرب در جامعه، عوامل فردی مثل: قدرت طلبی، برتری طلبی و ضعف در برقراری ارتباط، (جمالی، ۱۳۷۸، ص ۱۷) پیترسون و لارسون و اسکینا (۲۰۰۱) سه سطح را برای خشونت و آشفستگی در مدارس ذکر نمودند که به شرح زیر می باشد:

۱- خلق یک جو مثبت: ایجاد یک جو مثبت، معاشرت و ادب و احترام اعضاء، دانش آموزان و معلمان را ارتقا دهد و به همین دانش آموزان می آموزند که رفتارهایی مناسب با هنجارهایی مورد پسند اجتماعی داشته باشند و خشونت را حذف کنند.

۲- توصیف و مداخله: به طور خاص دانش آموزانی را که در خطر هستند و رفتارهای مسئله دار دارند، توسط اعضای تیم شناسایی، سپس از طریق برنامه هایی نظیر نظارت، مدیریت پرخاشگری دانش آموزانی را که در خطر جدی هستند، آموزش می دهند.

۳- پاسخ مؤثر: به طور جدی و عمیق پافشاری بر رفتارهای مسئله دار، و نیاز دانش آموزانی که رفتارهای

خشن و همراه با آشفته‌گی و یا رفتارهای بی‌نهایت مسئله‌دار دارند، از طریق افزایش مسائل انضباطی، قانونی و با مقررات مشخص و محکم به طراحی رفتارهای مداخله‌گر توسط کارکنان مدرسه در مواقع بحران می‌پردازند. در نتیجه اهداف این سه پروژه اجرای بهترین مهارت‌ها و دانش‌ها در مدرسه، حوزه مدرسه و برنامه ریزی برای رفتارهای مناسب و توسعه و اصلاحات می‌باشد و هدف نهایی آن راهنمایی برای مهارت‌های عملی در مدرسه برای رسیدن به امنیت و مسائل انضباطی است.

نقش برنامه درسی در کاهش خشونت

دیوید جانسون معتقد است دانش آموزانی که در محیط‌های آموزشی فردگرا و رقابتی به سر می‌برند، نمی‌توان انتظار داشت که در حل تضادها موفق باشند؛ زیرا عوامل فردگرایی و رقابت مانع از به وجود آوردن احساس همکاری و نوع دوستی می‌شود.

از این رو محیط‌هایی که به یادگیری مشارکتی بیشتر بها می‌دهند، بهتر می‌توانند در محیط اجتماعی مدرسه ارزش‌های مثبت را تقویت کنند و به دنبال آن مهارت‌های رفع تضاد را نهادینه نموده و به اصطلاح اگر دانش آموز محور هستند، مانع از انزوای دانش‌آموزان و ایجاد احساس از خودیگانگی می‌شود.

برنامه مدیریت خشم

از دهه ۱۹۹۰ تمرکز بر مدیریت خشم برای معلمان و مدیران از مهم‌ترین موارد در مدارس می‌باشد، بیش از ۲۰ سال تحقیق بر رفتارهای خشونت‌آمیز در مدارس نشان داد که توافق عمیق بین معلمان، مدیران و مربیان وجود دارد و آموزش مدیریت خشم بر توانمندی در حل مسائل اجتماعی، همدردی، کنترل هیجانات در کاهش خشونت می‌تواند مؤثر باشد.

از دیدگاه روان‌شناسان خشم یک احساس است، نه یک رفتار و هر فردی به طور طبیعی آن را تجربه کرده است و جزئی از واقعیات زندگی ما محسوب می‌شود. علی‌رغم این که دانش‌آموزان خشم و عصبانیت را تجربه می‌کنند، باید راه‌هایی را بشناسند که بتوانند از آن‌ها در مواقع ضروری استفاده کنند و در روابط اجتماعی با مشکلات حاد روبه‌رو نشوند که به شرح زیر است:

۱- ایجاد یک جو امن: معلمان باید یک جو انعطاف‌پذیر، روشن، یک پارچه ایجاد نمایند که هر دانش‌آموز بتواند با اجرای مجموعه‌ای از قوانین منظم هم به خود و هم به دیگران احترام لازم را بگذارد.

۲- کسب تکنیک‌های لازم مدیریت خشم توسط معلم: دانش‌آموزان معلمان خود را به عنوان الگوی موفق می‌شناسند در نتیجه معلمان به عنوان مدل موفق باید این روش‌ها و تکنیک‌ها را بیاموزند تا بتوانند امنیت دانش‌آموزان را ایجاد نمایند.

۳- کمک به بچه‌ها تا مهارت‌های خودتنظیمی را توسعه دهند: این مهارت به دانش‌آموزان کمک می‌کند

تا رفتارهای خود را با دیگر دانش آموزان تنظیم نماید.

- ۴- استفاده از کتاب‌ها و داستان‌هایی که به بچه‌ها در درک آن‌ها و مدیریت خشم کمک می‌کند.
- ۵- ارتباط والدین: مربیان باید با مشارکت والدین به تعلیم و تربیت بپردازند و باید والدین را تشویق نمایند که به محض دیدن رفتارهای مناسب از فرزندانشان در قبال آن رفتار مناسب پاداش مناسب هم ارائه داده و یک مدل کامل موفق برای مهارت‌های مناسب برای فرزندانشان باشد. (دپارتمان آموزشی فلوریدا، ۲۰۰۲).

برنامه مدیریت کلاس درس

دانش آموزان اولین قربانیان ناامنی در مدرسه و کلاس درس هستند؛ در نتیجه هدف برنامه‌های آموزشی جهت مدیران و سپس معلمان تقویت مهارت در اداره مشاجرات و حل اختلاف و تشخیص قبل از وقوع اتفاق می‌باشد. والدین باید برخورد مناسب با فرزندانشان داشته باشند و مهارت‌های مختلف را به آنان بیاموزند تا بتوانند درست تصمیم بگیرند و در مهارت‌های ارتباطی، تسلط بر اضطراب و کنترل شخصی تسلط کامل پیدا نمایند. در مدیریت کلاس درس به این عوامل باید توجه نمود:

- ۱- نظم استراتژیک در ساختار کلاس که محیط یادگیری مؤثر را ایجاد می‌نماید.
  - ۲- تأکید و پافشاری بر نکات مثبت
  - ۳- معلم مسئولیت پذیری را به دانش آموزان آموزش دهد و در مواقع بحران از دانش آموز کمک بخواهد و این مداخله ارتباطات را قوی می‌کند.
  - ۴- توسعه خودکنترلی (کنترل رفتارهای بد)
  - ۵- عدم سکوت در مقابل رفتارهای بد
  - ۶- تشکیل اعضای خاص برای بررسی رفتارهای بد و نابهنجار
  - ۷- آموزش دانش آموزان در مورد این که چطور مطلب را بهتر فراگیرند.
  - ۸- فرصت دادن به دانش آموزان تا قوانین را شناسایی کنند.
- برنامه مدیریت رفتار کلاس درس موجب کاهش افت تحصیلی، ترک تحصیل، آشفتگی ذهنی، انزوا، خشونت و ... می‌شود (کالتین^۱، برنامه منش‌سازی)
- مدارس باید علاوه بر کمک به دانش آموزان در فراگیری مدیریت تضادها منش‌های پسندیده را در دانش آموزان خود تعبیه کند.

داین‌برت^۲ و شلدن برمن^۳ متخصصان پرورش شخصیت چنین می‌گویند: بخش فراموش شده برنامه پیشگیری

1. Calentine
2. Diane Berreth
3. Sheldon Berman

از خشونت، پرورش شخصیت از طریق مهارت‌های تهذیب نفس و همدلی است. بدون این مهارت‌ها مدارس در معرض خطر جدی قرار دارند؛ به گونه‌ای که ممکن است به سازمان‌هایی تبدیل نشوند که در آن‌ها به جای تفاهم و همدلی، ترس حاکم است.

تهذیب نفس را می‌توان همراه با مواد درسی آموزش داد. رشد اخلاقی و اجتماعی در ارتباط با یکدیگر انجام می‌شود و لذا مدارس نباید فقط بر رشد عقلانی تأکید نمایند.

در این میان تعیین مقررات انضباطی مناسب نخستین گام به شمار می‌آید به طور مثال آموزش دانش‌آموزان در پاکیزه نگه داشتن محیط زیست خود و کمک به سالمندان.

آموزش روابط اجتماعی و عاطفی موجب رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان می‌شود که این نوع آموزش با مفهوم هوش چندگانه گاردنر سازگار است. دانش‌آموزان می‌آموزند که احساسات و عواطف و ناامیدی خود را به شکلی مؤثر جهت دهند. (اسمیت و مک‌کی، ۲۰۰۵).

همکاری با سازمان‌های اجتماعی برای ایجاد مدارس آرام و امن

در اطراف هر مدرسه سازمان‌های اجتماعی فراوانی وجود دارند که در واقع در خدمت مدرسه هستند و وجود مدرسه نیز واسطه است. به عبارت دیگر با تأسیس یک مدرسه، فضای محیطی که مدرسه در آن قرار دارد، تحت تأثیر روابط مدرسه با محیط پیرامونش تغییر می‌کند. حال هر اندازه روابط سازمان اجتماعی مدرسه با سازمان‌های اجتماعی موجود در آن فضا بیشتر و قوی‌تر باشد، فضای درون مدرسه یعنی فضایی که دانش‌آموزان در آن تنفس می‌کنند، از فضای بیرون از مدرسه بیشتر تأثیر می‌پذیرد که این خود عامل مهمی برای پیشگیری از خشونت است.

کنش و واکنش بین سازمان‌ها مانع از انزوای سازمان اجتماعی مدرسه می‌شود. همکاری بین اولیای مدرسه، والدین، دانش‌آموزان و همکاری سازمان‌ها و مؤسسات علمی فرهنگی برای ایجاد محیطی آرام و مناسب امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است.

آموزش و پرورش جهانی تأکید دارد که سازمان اجتماعی مدرسه به عنوان یکی از سازمان‌های اجتماعی موجود در جامعه و وابسته به آن سازمان‌ها تلقی می‌شود.

برنامه‌های حمایتی (اجتماعی، عاطفی)

حمایت از دانش‌آموزان در انتقال تجربیاتشان به زندگی بزرگسالی و کسب مهارت‌هایی که اجتماعی‌شدن و تعادلات همه‌جانبه و امنیت روحی و روانی، آرامش خاطر را به دنبال داشته باشد، ضروری است؛ بدین منظور

اجرای برنامه‌های حمایتی به شرح زیر می‌باشد: (انجمن سلامت ذهن، ۲۰۰۶).
 برنامه آموزش مهارت‌های زندگی: سازمان جهانی بهداشت مهارت‌های زندگی را بدین صورت تعریف نموده که توانایی رفتار سازگارانه و مثبت آن گونه که ما را قادر به مقابله مؤثر با الزامات و مقتضیات زندگی روزمره می‌نماید. حال دانش‌آموزان برای رسیدن به سلامت جسمی و روحی و روانی نیازمند آموزش‌هایی می‌باشد تا بتوانند با موقعیت‌های پرتنش روبه‌رو شوند و توانایی تجزیه و تحلیل را پیدا کنند؛ لذا آموزش مهارت‌های زندگی یک ضرورت است. مفهوم مهارت‌های زندگی یعنی ایجاد روابطی که بین افراد برقرار می‌شود و فرد را در انجام مسئولیت‌های اجتماعی، تصمیم‌گیری صحیح، حل تعارضات و کشمکش‌ها کمک می‌نماید (همان منبع).

آموزش مهارت‌های اجتماعی: مهارت‌های اجتماعی مثل سایر مهارت‌ها و توانایی‌ها در جریان فرآیند «اجتماعی‌شدن» ایجاد می‌شوند. اجتماعی شدن جریانی است که در آن هنجارها، مهارت‌ها، انگیزه‌ها و رفتارها شکل می‌گیرد تا آن فرد بتواند نقش‌های کنونی و آتی خود را در جامعه به نحو مطلوب و سازنده‌ای فراگیرد. اجتماعی شدن از سنین کودکی و از طریق امر و نهی والدین، سرمشق‌گیری از رفتارها و عملکرد آنان شکل می‌گیرد؛ بنابراین کودکان بسیاری از مهارت‌ها و توانمندی‌های اجتماعی را در نحوه ارتباط با مردم و انسان‌های دیگر از خانواده می‌آموزند.

با پیچیده‌تر شدن جامعه، اشتغال والدین، محدود شدن وقت، عدم اطلاع‌درست بعضی از والدین تعدادی از کودکان با ضعف در مهارت‌های اجتماعی روبه‌رو هستند. این دانش‌آموزان که مهارت‌های اجتماعی ضعیف دارند، مورد توجه معلم، مربی خود نمی‌باشند و قادر نیستند دوستی‌های سالم داشته باشند و یا تعهد لازم به مسائل ندارند، گوشه‌گیر و منزوی هستند، رفتارهای اجتماعی ایشان مورد قبول همسالانشان نیست و از سوی همسالان خود طرد می‌شوند و این بی‌علاقگی موجب افت تحصیلی ترک تحصیل، برخورد با مسئولان مدرسه، و یا جذب افراد ناباب جامعه، اعتیاد، خشونت، شوند.

بنابراین جهت پیشگیری از مشکلات فوق ضروری است معلمان و کارکنان مدرسه به دانش‌آموزان این مهارت‌ها را بیاموزیم:

۱- مهارت اصلی ارتباط با دیگران. (گوش دادن، نگاه کردن، استفاده درست از لحن صدا، سوال کردن، رعایت نوبت در صدا کردن).

۲- مهارت‌های سازگاری با دیگران. (به کار بردن واژه‌های مؤدبانه، همکاری کردن، کمک به دیگران در انجام کارهای مفید، پیروی از اصول و قوانین)

۳- مهارت‌های دوست‌یابی. (اظهار محبت، ایجاد دوستی، لبخند زدن)

۴- مهارت‌های برخورد با ناملایمات. (وقتی پاسخ منفی می‌شنوند، وقتی که از عهده کار بر نمی‌آیند).

در نتیجه با آموزش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان به:

- افزایش عزت نفس
  - افزایش خودآگاهی
  - افزایش همدلی
  - افزایش سازگاری اجتماعی با همسالان، خانواده، مدرسه
  - بهبود عملکرد تحصیلی
  - پیشگیری از مشکلات بهداشت روانی
  - پیشگیری از اعتیاد
  - پیشگیری از خشونت
  - پیشگیری از بزهکاری
- خواهند رسید.

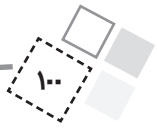
آموزش مهارت‌های فردی (عاطفی)

دانسون^۱ در سال ۱۹۹۷ اشاره به این مطلب نمود که مریدان و دانش‌آموزان در دوره ابتدایی به کمک و حمایت در کلاس و مدرسه نیازمندند. کارل راجرز^۲ (۱۹۶۱) بیان کرد که دانش‌آموزان در منزل و در مدرسه و حتی در اجتماع نیازمند مراقبت، حمایت عاطفی به طور واقعی هستند و نیز اشاره کرد که کودک با رشد عاطفی رشد اجتماعی او نیز توسعه پیدا می‌کند و ما باید آن رشد را در مسیر درست هدایت کنیم.

مزلو نیز در سال ۱۹۵۴ اشاره کرد وقتی انسان از مسائل فیزیکی و نیازهای روانی (امنیت، وابستگی، علاقه و محبت، عزت نفس) تأمین شد، به خودشکوفایی خواهد رسید.

سلامت و امنیت مدرسه وابسته به سلامت عاطفی و احساس دانش‌آموزان دارد. برای توسعه در سلامت و تقویت مسائل عاطفی دانش‌آموزان راهکارهایی پیشنهاد شده است که شامل موارد زیر می‌باشد.

- ۱- تقویت اعتماد به نفس
- ۲- تقویت انگیزه
- ۳- تقویت حس همدردی (کمک به سالمندان و ...)
- ۴- توسعه ارزش‌های فردی و شخصی
- ۵- احترام به حقوق دانش‌آموزان

۶- کشف پتانسیل‌های فردی

برنامه فیزیکی

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های امن در مدارس ارائه خدمات فیزیکی در درون و برون مدرسه است. در مدارس آلاباه دوربین‌های مخفی مراقبتی از سال ۱۹۸۶ به کار گرفته شده است. در سال ۱۹۹۶ در ایالت مینه‌سوتا ۸ دستگاه دوربین در دبیرستان ویلمر نصب شده است. (کالتاگیرون، اندرهولت، ۲۰۰۳).

اقدامات مهم برای برنامه محیط فیزیکی به شرح زیر است:

امنیت درونی مدرسه

لباس متحدالشکل یا اونیفورم هماهنگ که در دانش‌آموزان احساس تعلق، احترام، کاهش تبعیض و حسادت، آرامش روحی و تمرکز را به دنبال دارد.

وجود امکانات لازم آزمایشگاهی مناسب تا دانش‌آموزان مجبور نشوند به خارج از مدرسه روند.

محدود بودن تعداد دانش‌آموزان در هر کلاس.

کوچک بودن اندازه کلاس (در فضای آموزشی محدودتر امکان برقراری ارتباط صمیمانه بیشتر خواهد بود و کنترل و نظارت بیشتر صورت می‌گیرد.

روشنایی کافی در راهروها و سرویس‌های بهداشتی.

تفکیک حیاط و فضای باز مدرسه برای دانش‌آموزان سنین مختلف.

بازرسی و تفتیش بدنی دانش‌آموزان بدون اطلاع قبلی.

حضور دانش‌آموزان به نوبت در راهروها و حیاط مدرسه برای محافظت از همکلاسی هایشان.

محدود کردن درهای ورودی مدرسه.

وجود جای امن برای نگه داری وسایل شخصی دانش‌آموزان.

کمک گرفتن از والدین در نظارت بر فعالیت‌های دانش‌آموزان در ساعات تفریح و ورزش به طور دوره‌ای.

حضور کارکنان مدرسه در طول ساعات تفریح.

مجهز بودن مدرسه به سیستم ایمنی در مواقع آتش‌سوزی.

امنیت بیرونی مدرسه

وجود پلیس و نیروی انتظامی پیرامون مدرسه برای تضمین امنیت بیشتر.

استفاده از سرویس ویژه جهت رفت و آمد دانش‌آموزان.

استفاده از اونیفورم هماهنگ امنیت لازم را برای دانش‌آموزان به همراه دارد.

همکاری اولیاء در زمان خروج بچه‌ها از مدرسه.

ایجاد خانه‌های امن در طول مسیر مدرسه (اگر سرویس رفت و آمد ندارند) داشتن کارت هوشمند تا اگر دانش‌آموز با مشکلی مواجه شد، سریعاً شناسایی شود و مورد حمایت قرار گیرد (همان منبع).

استراتژی‌های ایجاد مدارس امن از دیدگاه (کالتاجیرون و آندرهولت، ۲۰۰۳) با توجه به عناصر کلیدی و اساسی برای طراحی مدارس امن شش استراتژی اصلی و اساسی برای ارتقای امنیت و سلامت در مدرسه می‌رسیم که به شرح زیر است:

مدارس را امن کنید.

امنیت جامع مدارس و طراحی پاسخ بحرانی را توسعه دهید.

جو و محیط جامع و مثبت در مدرسه ایجاد کنید.

والدین را در ساخت و امن‌تر کردن مدارس درگیر نمایید.

از جوانان با رفتارهای ضد اجتماعی و در خطر حمایت کنید.

فرهنگ‌های مشترک و مشکلات برجسته را به همگان نشان داده و تبیین نمایید (کالتاجیرون و آندرهولت، ۲۰۰۳).

استراتژی‌های طراحی مدارس امن از دیدگاه (استیفنز، ۱۹۹۵)

استراتژی‌های طراحی مدارس امن، محیط یادگیری امن را برای بچه‌ها ایجاد می‌نماید که به شرح زیر است:

خلق استراتژی‌های پیشگیری و مداخله در حوزه مدرسه و خود مدرسه

توسعه فوری برنامه‌ریزی پاسخ مثبت

توسعه سیاست‌های مدرسه و درک توجهات قانونی

خلق جو مثبت و فرهنگی در مدرسه

اجرای مداوم توسعه کارکنان

اطمینان از تسهیلات کمی و تکنولوژی

مشارکت دادن اعضاء و دانش‌آموزان در مسائل اجرایی قانون

ارتباط با مؤسسات مرتبط با حمایت و خدمات اجتماعی

آموزش خانواده و درگیر کردن انجمن‌ها و والدین

استفاده از منابع سودمند و مورد نیاز (پولاک و ساندرمن، ۲۰۰۰)

کد انضباطی، رفتاری

1. Caltagiron and Anderholt
2. Stephens
3. Pollack and Sunderman

رهبری دانش آموزان

پیشگیری بحران از طریق طراحی محیط

فعالیت‌های فوق برنامه

خدمات سلامتی

خدمات اجتماعی

تماس دائمی اعضای مدرسه با دانش آموزان

آشنایی با فرهنگ و آگاهی اجتماعی دانش آموزان از مدارس امن (استیفنز، ۱۹۹۵)

چارچوب استراتژی‌های انضباطی در مواقع بحران از دیدگاه (اسپراک و واکر، ۲۰۰۰)

چارچوب جامع و عملکرد آن در مدارس بر رفتار دانش آموزان و به ارتباطات مداخله‌ای در مواقع بحران نیازمند است. استراتژی‌های انضباطی زیر در حوزه مدرسه در سه مرحله مدنظر قرار می‌گیرد:

۱. دانش آموزان در خطر با درصد بالا: این دانش آموزان به آموزش والدین، اعضای اجتماع و همچنین به مشارکت آنان، طراحی مدیریت رفتار فردی، مهارت‌های اجتماعی و تمرکز بر حمایت تحصیلی نیازمندند.

۲. دانش آموزان در معرض خطر: این دانش آموزان به الگوهای موفق و خردمند در مدرسه، اجرای برنامه‌های خودمدریته و افزایش حمایت در طول دوره تحصیل نیازمندند.

۳. دانش آموزان کل جهان: این دانش آموزان که ۷۵ تا ۸۵ درصد از دانش آموزان را تشکیل می‌دهند، به آموزش مهارت‌های اجتماعی، مدیریت کلاس مؤثر، اجرای قوانین، نظارت همه‌جانبه، سیاست‌های اصلاح‌کننده نیازمندند.

گیلبرت^۲ (۲۰۰۴)، رساله دکتری خود را با عنوان تحلیل استفاده از استراتژی‌های بحران در پاسخ به خشونت مشخص کرد که استراتژی‌های طراحی بحران در مدارس ایندیانا که شامل اندازه کلاس، محدودیت‌درهای ورودی، آموزش‌های لازم به دانش آموزان، تجربیات مدیران بوده در ۲۰۰ مدرسه مورد ارزیابی قرار داده که یافته تحقیق نشان داده که استفاده از این استراتژی‌ها خشونت را کاهش داده و امنیت دانش آموزان را تضمین می‌کند.

مارتینگلس^۳ (۲۰۰۲)، در رساله دکتری خود با عنوان «نقش امنیت منطقه بر برنامه مدیران مدارس» نشان داد که حمایت و حفظ امنیت در موفقیت تحصیلی دانش آموزان در معرض خطر ضروری است و این تحقیق تعادل بین موفقیت و نیازهای دانش آموزان و اعضای اجتماع را لازم دانسته و مدیران باید با آموزش‌های لازم تعادل،

1. Spraque & Waker

2. Gillirt

3. Martingles

آرامش، امنیت، مهارت های زندگی، مهارت های اجتماعی را به دانش‌آموزان انتقال دهند در پایان یافته‌های این تحقیق نشان داد که رهبران مناطق باید تمرکزشان بر منابع انسانی بوده و ارتباط معناداری بین مقررات وضع شده از رهبران ایالات مربوطه (ایندیانا) و محیط آموزشی امن برقرار نمایند؛ چرا که رهبران منطقه حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی قوی دارند و به طور سنتی عمل نموده که این مسئله تأثیر عمیقی بر محیط آموزشی امن خواهد گذاشت.

وان کلاستر^۱ (۲۰۰۲)، در رساله‌دکتری خود با عنوان «امنیت مدارس» نشان می‌دهد که درک دانش‌آموزان و معلمان با امنیت مدارس مرتبط بوده است، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که کنترل ضعیف، درگیری فیزیکی، بی‌نظمی و آشفتگی ناشی از عدم آموزش در کسب مهارت های اجتماعی است که با آموزش‌های لازم همراه با اجرای برنامه‌های حل بحران تهدید و خشونت را کاهش داد.

کرافورد^۲ (۲۰۰۲)، در تحقیق با عنوان «خلق فضایی برای یادگیری در محیط امن و نقش مدیران مؤثر در ایجاد امنیت مدرسه» به ارزیابی روش‌هایی پرداخت که از طریق آن مدیران پنج مدرسه متوسطه آن روش‌ها را از طریق آگاهی، اجرا، تقویت توسعه دادند این روش‌ها شامل ارتباط مدیر با معلم، حمایت از معلمان، صداقت (دانش‌آموز در برخورد با معلمان) بازخورد مثبت و مستمر و مداوم به دانش‌آموزان می‌باشد. اطلاعات از طریق مصاحبه جمع‌آوری شد و اشاره نمود که مدیران باید توانمندی، سیاست‌های آشکار استراتژی‌های اساسی و اصلی خود را به کار ببندند که جز با آگاهی، کسب دانش و اجرای مستمر و تقویت و توسعه آن به دست نخواهد آمد. به گفته این محقق مدیر مؤثر یک مدرسه مؤثر و مفید را ایجاد خواهد نمود و مدرسه بهنجار و مفید یک جامعه سالم را ایجاد می‌نماید.

نارینهان^۳ (۲۰۰۲)، در رساله‌دکتری خود با عنوان «آموزش برای دانش‌آموزان در معرض خطر و تأثیر برنامه‌های آموزشی در مدرسه بر دانش‌آموزان امیلی‌نویز» مشخص کرد که اگر به دانش‌آموزان آسیب‌پذیر آموزش‌های لازم ارائه داده شود، نگاه خوشبینانه نسبت به آینده خود پیدا نموده و به اعتماد به نفس بالا خواهند رسید. یافته‌های تحقیق نشان داد که برنامه‌های متنوع آموزشی در مدرسه این عوامل را موجب می‌شود: الف) موفقیت تحصیلی بالا، ب) رفتارها و نگرش‌های مثبت، ج) توقع و انتظارات بالا، چ) شادتر شدن دانش‌آموزان، د) کاهش خشونت و رفتارهای پرخطر و ح) شانس برابر، تساوی حقوق فردی بین دانش‌آموزان - ارتباط بین معلم و دانش‌آموزان.

لیزلی^۴ (۲۰۰۲)، در رساله‌دکتری خود با عنوان «مدارس امن فرصت های آموزشی برای توسعه

1. Van Klooster
2. Craw Ford
3. Narinbaum
4. Lisle

کارکنان «مشخص نمود که هدف از این مطالعه جمع‌آوری اطلاعات برای تعیین و تفسیر درک معلمان، مدیران و دیگر کارکنان مدرسه است که در ارتقای مدارس امن و پیشگیری از خشونت تأثیرگذار می‌باشد. این تحقیق توصیفی است و یافته‌های تحقیق بدین شرح می‌باشد.

- کارکنان به طور حرفه‌ای به مدیران و معلمان باید کمک کنند.
  - آموزش‌ها به طور مداوم و مستمر برای پیشگیری از حوادث به کارکنان داده شود.
  - ارتباط مدرسه با خانه و اعضای اجتماع تقویت بشود.
  - ارتباط والدین با اعضای مدرسه به صورت حمایتی و مشارکتی صورت گیرد.
  - در مدارس بزرگ سیستم حمایتی و آموزشی نظارتی به طور مداوم انجام شود.
- ولز^۱ (۲۰۰۲)، در تحقیقی با عنوان «خلق محیط امن» مشخص کرد اگر یک معلم و یا یکی از کارکنان مدرسه احساس کند که ارزشمند نیست، آرامش و امنیت خود را از دست خواهد داد و علاقه‌ای به ابراز احساسات و ارزشهای مورد قبول خود و یا نظریاتش نخواهد داشت. از دیدگاه این تحقیق معلم باید به درک دانش‌آموزان کمک نموده و محیط را برای دانش‌آموز تسهیل نماید. او باید این واقعیت را بپذیرد که هر دانش‌آموز ثروت بزرگی که همان دانش و تجربیاتش می‌باشد، به کلاس درس می‌آورد نقش مربیان آموزشی تقویت آن دانش و تجربیات می‌باشد. یافته‌های تحقیق بدین شرح است:

- تقویت مسائل عاطفی
- مراقبت و نظارت کافی بر دانش‌آموزان
- یادگیری جامع (هم مهارت‌های علمی و هم نظری) به دانش‌آموزان
- توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان (هر دانش‌آموز دارای ارزش واحدی است).
- تقویت ضوابط انضباطی
- تقویت محیط حمایتی مثبت برای دانش‌آموزان
- دوک^۲ (۲۰۰۲)، با پژوهشی با عنوان «خلق مدارس امن» اشاره می‌کند. برای این که دانش‌آموزان احساس امنیت نمایند، باید مدارس امن این مسائل را مدنظر قرار دهند.
- پیامد عدم رعایت قوانین مدرسه برای همه مشخص شود.
- قوانین انضباطی شفاف و روشن باشد.
- والدین و اعضای اجتماع در تمام فعالیت‌های امن مدرسه مشارکت داشته باشند.
- محیط فیزیکی مدرسه برای ارتقای امنیت و موفقیت درسی دانش‌آموزان طراحی شود.

- دانش‌آموزان را در فعالیت‌های امن مدرسه مشارکت دهیم تا احساس ارزشمندی نمایند.
- جانستون^۱ (۲۰۰۲)، در پژوهشی تحت عنوان «مدارس امن و سلامت دانش‌آموزان» پنج عامل مهم را برای سلامت دانش‌آموزان در نظر گرفت که بدین شرح است:
- محیط مدارس امن که به طراحی محیط (نصب دوربین)، همکاری پلیس، پیشگیری از الکل، مواد مخدر، گنجاندن مطالب مهم در برنامه‌ریزی درسی دانش‌آموزان، برنامه آگاهی از ویژگی‌ها و معضلات مواد مخدر توجه شده است.
- برنامه‌های پیشگیری از سلامت ذهن و خدمات مداخله‌ای منجر به حل تعارض و اختلافات و درگیری‌ها می‌شود و معلمان نقش کلیدی در اجرای این مهارت‌ها دارند. معلمان می‌توانند خصوصاً در دوران ابتدایی معنای صلح، صلح و تعارض و بصیرت‌های لازم را در این راستا به دانش‌آموزان ارائه دهند.
- برنامه‌های توسعه احساس و روان‌شناسی اجتماعی به نقش گروه مشاوره و روان‌شناسان و پیشگیری از افسردگی و انزوا که منجر به خودکشی دانش‌آموزان می‌شود اشاره می‌کند.
- برنامه میانجی‌گری فرآیندی که به دانش‌آموزان در حل تعارض کمک می‌کند، از دیدگاه این تحقیق بزرگ‌ترین هنر این است که به دانش‌آموزان کمک کنیم تا با تفکر درست عمل درستی را انجام دهند و به شناخت، درک و مهارت‌های ارتباطی مؤثر برسند.
- ریلی^۲ (۲۰۰۱)، در تحقیقی تحت عنوان «ابعاد کیفی مدارس امن» به عوامل مختلفی اشاره کرد که به ساخت مدرسه امن کمک می‌نماید و بدین شرح است:
- خدمات حمایتی که شامل مشارکت خانواده‌ها، پیشگیری، مداخله، حمایت اورژانسی و بحرانی
- همکاری اعضای اجتماع (رهبران آموزشی، دولت، مدیریت منابع انسانی، والدین و ...)
- پاسخ‌دهی به سیستم (مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌دهی مناسب اعضای مدرسه به دانش‌آموزان، همکاری اعضای اجتماع و والدین)
- فعالیت مستمر کارکنان به طور حرفه‌ای تا دانش‌آموزان به موفقیت تحصیلی برسند.
- ایجاد فرهنگ اصلاحات در مدرسه (نظارت، ارزشیابی، اصلاحات مجدد فرآیند طراحی مدارس امن).
- سیبروک^۳ (۲۰۰۱)، با تحقیقی با عنوان «عوامل مهم برای توسعه طراحی مدارس امن» مشخص نمود که امنیت فضای علمی مدارس دولتی موجب نگرانی شدید مدیران مدارس شده است که ناشی از افزایش حوادث ناگوار در فضای علمی مدارس است هدف این بررسی شناسایی و گزارش عوامل برنامه‌های مهم مدارس امن، معتبر ساختن عوامل برجسته و مهم در ادبیات تحقیق، تشخیص صلاحیت‌ها و عوامل مهم توسط کارکنان و

1. Johnston
2. Rilley
3. Seabrook

مدیران مدرسه، ارائه پیشنهادها برای تغییر و یا ارتقای برنامه‌های موجود مدارس امن می‌باشند آسچوف^۱ (۲۰۰۱)، در رسالهٔ دکتری خود با عنوان «تحلیل محیط مدارس امن در دبیرستان‌های اورانجی کانتی» مشخص کرد که برای تجزیه و تحلیل مدارس امن باید به قوانین انضباطی، تهدید با نمره صفر به حقوق فردی دانش‌آموزان توجه نمود. برای رسیدن به سطح آرامش نسبی و توجه به دانش‌آموزان آسیب‌پذیر تحلیل محیط مدرسه نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند.

کریستنسن^۲ (۲۰۰۱)، در رسالهٔ دکتری خود با عنوان «ویژگی‌های طراحی مدیریت بحران در مدارس ابتدایی در ایالت نبراسکا» مشخص کرد که طراحی مدیریت بحران و بررسی مؤلفه‌های آن در این مدارس به کاهش خشونت، جرم کمک می‌نماید. یافته‌های تحقیق نشان داد که درصد زیادی از پاسخ‌دهندگان درگیری خانواده‌ها، اعضای اجتماع و مشارکت دانش‌آموزان، تهدید با احترام، بیان آزادانه احساسات دانش‌آموزان، آموزش کارکنان می‌تواند در پیشگیری، مداخله، پاسخ فوری کمک کند و یک طرح مدیریتی کامل برای بحران ایجاد نماید.

لین^۳ (۲۰۰۰)، در رسالهٔ دکتری خود با عنوان «تأثیر آموزش مدیریت پرخاشگری بر کنترل خشم دانش‌آموزان مشخص نمود که آموزش دانش‌آموزان در مدرسه برای کنترل خشم و واکنش‌های هیجانی ضرورت دارد و هدف از این پژوهش، مطالعه تأثیر آموزش دانش‌آموزان در کسب مهارت‌های مدیریت خشم و مهارت‌های حل تعارض بوده است و یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد:

- با برنامه مناسب خشونت و عصبانیت در دانش‌آموزان کاهش می‌یابد.
- در آغاز سال تحصیلی برای هر کلاس و هر مدرسه با مشارکت کارکنان، مدیر، معلم برنامه‌ریزی مناسب داشته باشیم.

- اعضای ستادی به حمایت از دانش‌آموزان بپردازند.

- در برنامه امن کلاسی دانش‌آموزان را مشارکت دهیم.

- اندازه کلاس‌ها و درهای ورودی را محدود کنیم.

براون^۴ (۲۰۰۰)، در رسالهٔ دکتری خود با عنوان درک از سلامت مدارس راهنمایی برای مدیران آموزش در ارائه خدمات سلامت اشاره نمود که هدف از این تحقیق ارتقای سطح سلامت هم برای دانش‌آموزان و هم کارکنان می‌باشد و برای محیط امن نیاز به بررسی مشکلات و چالش‌هایی که پرستارها در مدرسه با آن مواجه هستند، داریم و یافته‌های این تحقیق نشان داد که مراقبت و پرستاری و ارائه خدمات سلامت و استراتژی تقویت برنامه در ارتقای سلامت دانش‌آموزان پیشگیری از بیماری‌ها، آرامش و سلامت جسمی و روحی و روانی را به دنبال

1. Aschoof
2. Kristensen
3. Lynn
4. Brown

خواهد داشت.

توبلر^۱ (۲۰۰۰)، در تحقیقی با عنوان «مطالعه بر ماهیت برنامه‌های پیشگیری» به این نتیجه رسید که برنامه‌های پیشگیری رویکرد تعاملی را ایجاد می‌کند که بر مهارت‌های زندگی، تغییر در ماهیت زندگی دانش‌آموزان، بصیرت جامع و دیدگاه مقدمه

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش مشتمل بر کلیه مدیران متوسطه شهر تهران است که تعداد آن‌ها ۱۵۰۰ نفر می‌باشد.

نمونه و روش نمونه‌گیری

بر اساس روش نمونه‌گیری مورد اشاره در جدول مورگان با انتخاب حداقل ۱۷۰ نفر می‌توان نتایج را به کل جامعه بسط داد.

ابزار اندازه‌گیری، روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری

ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسش‌نامه محقق ساخته بوده است و از مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت استفاده شده است.

مقوله‌های تشکیل دهنده پدیده مورد اندازه‌گیری، یعنی پرسش‌نامه‌ای با ۴۸ سؤال و مولفه اصلی بحران در خصوص تعیین عوامل بحران‌زا در مدارس متوسطه است.

پرسش‌نامه حاصل در یک نمونه تصادفی سی نفره از پاسخ‌دهنده‌ها به اجرا در آمد.

۱- عوامل درون مدرسه ای :

بعد فیزیکی (سئوالات ۱-۲-۳-۴-۵-۶-۷-۸-۱۱-۱۵)

بعد پیشگیری (۹-۱۰-۲۴-۲۵-۲۲-۲۹-۲۷-۳۳-۴۱-۴۲-۴۳-۴۶-۴۸)

بعد مداخله (۳۷-۳۶-۳۵-۳۴-۳۱-۲۸-۲۶-۳۰-۴۷)

بعد خدمات و آموزش سلامت (۱۶-۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱)

۲-عوامل برون مدرسه ای: (۱۳-۱۲-۱۴-۲۳-۳۲-۳۸-۳۹-۴۰-۴۴-۴۵)

روایی یا اعتبار

در مورد اعتبار وسیله اندازه‌گیری شایان ذکر است که به منظور برآورد آن از نظرات استادان صاحب فن استفاده شده است. به عبارتی نوع اعتبار مطرح شده در این تحقیق اعتبار صوری است.

پایایی

برای به دست آوردن پایایی نمونه ۳۰ نفری از اعضای جامعه آماری انتخاب و به منظور محاسبه پایایی پرسش نامه آلفای کرونباخ آن محاسبه شد. آلفای کرونباخ پرسش نامه ۰,۷۸ به دست آمد که نشان دهنده پایایی و قابلیت اعتماد مناسب پرسش نامه است.

روش تحلیل داده‌ها

به منظور توصیف داده‌ها در بخش آمار توصیفی از جداول توزیع فراوانی، معیارهای مرکزی، معیارهای پراکندگی و نمودارهای دایره‌ای و هیستوگرام استفاده شده است. در بخش آمار استنباطی از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن پاسخ‌ها، آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت مولفه‌های بحران، آزمون فریدمن برای رتبه بندی مولفه‌های بحران و روش رگرسیون چندگانه گام به گام به منظور بررسی میزان تأثیر مولفه‌های درون مدرسه‌ای بر مولفه برون مدرسه‌ای استفاده شد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

سؤال اول پژوهش: مولفه‌های اصلی بحران در مدارس متوسطه شهر تهران چگونه است؟

الف) بعد فیزیکی

جدول ۴-۸: آزمون t تک نمونه‌ای

نتیجه	$m=3$
سطح معنی داری	آماره آزمون t
۰,۰۰۰	۵,۱۳۴
اختلاف معنی داری دارد	۱۶۹

با توجه به مقدار آماره t، ۵,۱۳۴ با ۱۶۹ درجه آزادی و سطح معنی داری ۰,۰۰۰ و مقایسه این سطح معنی داری با ۰,۰۵ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر میانگین پاسخ‌های بعد فیزیکی مساوی با حد متوسط رد شده است. ($Sig < 0,05$).

جدول ۴-۹: آماره‌های خلاصه بعد فیزیکی

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف استاندارد میانگین
۱۷۰	۳,۳۰	۰,۷۶	۰,۰۵۹

با توجه به جدول بالا میانگین نمره بعد فیزیکی (۳,۳۰) بیش از ۳ است.

ب) بعد پیشگیری

جدول ۴-۱۰: آزمون t تک نمونه‌ای

نتیجه	m=۳	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱۶۹	-۱,۲۵۵	۰,۲۱۱	اختلاف معنی‌داری ندارد	

با توجه به مقدار آماره t، -۱,۲۵۵ با ۱۶۹ درجه آزادی و سطح معنی‌داری ۰,۲۱۱ و مقایسه این سطح معنی‌داری با ۰,۰۵ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر میانگین پاسخ‌های بعد پیشگیری مساوی با حد متوسط رد نشده است. ($Sig > 0,05$).

جدول ۴-۱۱: آماره‌های خلاصه بعد پیشگیری

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف استاندارد میانگین
۱۷۰	۲,۹۶	۰,۳۷	۰,۰۲۸

با توجه به جدول بالا میانگین نمره بعد پیشگیری (۲,۹۶) تقریباً مساوی با ۳ است.

پ) بعد مداخله

جدول ۴-۱۲: آزمون t تک نمونه‌ای

نتیجه	m=۳	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معنی داری
۱۶۹	-۴,۰۹	۰,۰۰۰	اختلاف معنی‌داری دارد	

با توجه به مقدار آماره t، -۴,۰۹ با ۱۶۹ درجه آزادی و سطح معنی‌داری ۰,۰۰۰ و مقایسه این سطح معنی‌داری با ۰,۰۵ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر میانگین پاسخ‌های بعد مداخله مساوی با حد متوسط رد شده است. ($Sig < 0,05$).

جدول ۴-۱۳: آماره‌های خلاصه بعد مداخله

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف استاندارد میانگین
۱۷۰	۲,۹۰	۰,۳۰	۰,۰۲۳

با توجه به جدول بالا میانگین نمره بعد مداخله (۲,۹۰) کمتر از ۳ است.

از آنجا که توزیع داده‌های بعد مداخله نرمال نبود، از روش ناپارامتری نیز بررسی شد که نتایج آن در ادامه آمده است.

جدول ۴-۱۴: آزمون ناپارامتری W ویلکاکسون بعد مداخله

مؤلفه‌های بحران	تعداد	میان	آماره W آزمون ویلکاکسون	سطح معنی‌داری	نتیجه
بعد مداخله	۱۷۰	۲,۸۹	۳۴۶۸,۵	۰,۰۰۰	میان کوچک تر مساوی ۳ است

با توجه به مقدار آماره W ویلکاکسون و سطح معنی‌داری به دست آمده مشاهده می‌شود میان پاسخ‌های به دست آمده برای بعد مداخله کمتر از ۳ بوده و این بعد در حد مطلوبی قرار ندارند. بنا بر این فرض صفر مبنی بر بزرگ تر یا مساوی ۳ بودن پاسخ‌های داده شده رد می‌شود. ($Sig < 0,05$).

ت) بعد خدمات و آموزش سلامت

جدول ۴-۱۵: آزمون t تک نمونه‌ای

m=۳	نتیجه	سطح معنی‌داری	
آماره آزمون t	درجه آزادی		
-۲,۱۷۶	۱۶۹	۰,۰۰۰	اختلاف معنی‌داری دارد

با توجه به مقدار آماره t، -۲,۱۷۶ با ۱۶۹ درجه آزادی و سطح معنی‌داری ۰,۰۰۰ و مقایسه این سطح معنی‌داری با ۰,۰۵ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر میانگین پاسخ‌های بعد خدمات و آموزش سلامت مساوی با حد متوسط رد شده است. ($Sig < 0,05$).

جدول ۴-۱۶: آماره‌های خلاصه بعد خدمات و آموزش سلامت

انحراف استاندارد میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد
۰,۰۷۳	۰,۹۵	۲,۸۴	۱۷۰

با توجه به جدول بالا میانگین نمره بعد خدمات و آموزش سلامت (۲,۸۴) کمتر از ۳ است.

ث) مؤلفه برون مدرسه‌ای

جدول ۴-۱۷: آزمون t تک نمونه‌ای

m=۳	نتیجه	سطح معنی‌داری	آماره آزمون t
اختلاف معنی‌داری دارد	۱۶۹	۰,۰۰۰	-۷,۵۳۵

با توجه به مقدار آماره t، -۷,۵۳۵ با ۱۶۹ درجه آزادی و سطح معنی‌داری ۰,۰۰۰ و مقایسه این سطح

معنی‌داری با $0,05$ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر میانگین پاسخ‌های مولفه برون مدرسه‌ای مساوی با حد متوسط رد شده است. ($\text{Sig} < 0,05$).

جدول ۴-۱۸: آماره‌های خلاصه بعد خدمات و آموزش سلامت

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	انحراف استاندارد میانگین
۱۷۰	۲,۸۱	۰,۳۳	۰,۰۲۵

با توجه به جدول بالا میانگین نمره بعد خدمات و آموزش سلامت ($2,81$) کمتر از 3 است.

سؤال دوم پژوهش: میزان تأثیر ابعاد مولفه درون مدرسه‌ای بر مولفه برون مدرسه‌ای چقدر است؟ در راستای تحلیل‌های استنباطی و آزمون فرضیه‌های پژوهش، از مدل آماری رگرسیون گام به گام برای میزان تأثیر ابعاد مولفه درون مدرسه‌ای بر مولفه برون مدرسه‌ای استفاده شد تا از این طریق بتوان به تأثیر هر یک از ابعاد مولفه درون مدرسه‌ای بر مولفه برون مدرسه‌ای دست یافت. برای بررسی میزان تأثیر ابعاد مولفه درون مدرسه‌ای بر مولفه برون مدرسه‌ای از روش رگرسیون خطی ساده گام به گام استفاده شد.

جدول ۴-۱۹: آماره‌های خلاصه مدل رگرسیونی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین (R^2)	ضریب تعیین تصحیح شده	انحراف استاندارد ضریب تعیین تصحیح شده
۱	۰,۳۸۶	۰,۱۴۹	۰,۱۳۳	۰,۳۱

با توجه به مقدار ضریب تعیین به دست آمده $R^2 = 0,149$ مشاهده می‌شود متغیرهای ابعاد درون مدرسه‌ای تنها $14,9\%$ از تغییرات مولفه برون مدرسه‌ای را تبیین می‌کنند.

جدول ۴-۲۰: تحلیل واریانس رگرسیونی

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مجموع مربعات	آماره فیشر	سطح معنی‌داری
منبع تغییرات رگرسیونی	۲,۷۶۶	۳	۰,۹۲۲	۹,۶۵۹	۰,۰۰۰
منبع تغییرات خطا (باقی مانده‌ها)	۱۵,۸۴۳	۱۶۶	۰,۰۹۵		
جمع کل	۱۸,۶۰۸	۱۶۹			

با توجه به مقدار آماره F جدول تحلیل واریانس $F = 9,659$ با درجه آزادی (3 و 166) با سطح معنی‌داری $0,000$ و مقایسه این سطح معنی‌داری با $a = 0,05$ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر بی‌تأثیر بودن متغیرهای ابعاد مولفه درون مدرسه‌ای روی مولفه برون مدرسه‌ای رد می‌شود.

جدول ۴-۲۱: ضرایب رگرسیون

مدل	ضرایب استاندارد نشده رگرسیونی	ضرایب استاندارد شده	آماره آزمون t	سطح معنی داری
	برآورد پارامترهای مدل	برآورد انحراف استاندارد	بتا	
عرض از مبدأ (مقدار ثابت)	۲,۴۹۳	۰,۳۲۹		۷,۵۸۵ ۰,۰۰۰
بعد پیشگیری	۰,۳۸۳	۰,۰۸۵	۰,۴۲۸	۴,۵۱۱ ۰,۰۰۰
بعد فیزیکی	-۰,۱۰۵	۰,۰۴۱	-۰,۲۴۳	-۲,۵۹۲ ۰,۰۱۰
بعد مداخله	-۰,۱۶۲	۰,۰۸۰	-۰,۱۴۹	-۲,۰۳۹ ۰,۰۴۳

با توجه به ضرایب رگرسیونی به دست آمده از جدول بالا مشاهده می‌شود عرض از مبدأ و ضریب رگرسیونی (ابعاد پیشگیری، فیزیکی و مداخله) در سطح ۰,۰۵ معنی دار می‌باشد.

سؤال سوم پژوهش: تقدم و تاخر مولفه‌ها چگونه است؟

برای اولویت‌بندی هر یک از مولفه‌های مورد مطالعه از آزمون فریدمن استفاده شد تا بتوان تقدم و تاخر مولفه‌ها را مشخص کرد.

جدول ۴-۲۱: میانگین رتبه‌های مؤلفه‌ها

میانگین رتبه‌ها	مولفه‌ها
۳,۸۸	بعد فیزیکی
۳,۰۶	بعد پیشگیری
۲,۸۵	بعد مداخله
۲,۶۵	بعد خدمات و آموزش سلامت
۲,۵۵	مولفه برون مدرسه‌ای

جدول ۴-۲۲: آزمون فریدمن

۱۷۰	تعداد
۷۷,۱۰۷	آماره کای دو
۴	درجه آزادی
۰,۰۰۰	سطح معنی داری

با توجه به جدول آزمون فریدمن و آماره کای دو ۷۷,۱۰۷ با ۴ درجه آزادی و سطح معنی داری ۰,۰۰۰ و مقایسه این سطح معنی داری با $\alpha = 0,05$ مشاهده می‌شود فرض صفر مبنی بر یکسان بودن اولویت هر یک از مولفه‌ها رد می‌شود. با توجه به جدول میانگین رتبه‌ها مشاهده می‌شود بعد فیزیکی اولویت اول و مولفه برون مدرسه‌ای اولویت آخر را دارد.

بحث و نتیجه گیری

به طور کلی بحران مفهومی است که سالیان متمادی در گذشته وجود داشته، اما در دهه‌های اخیر در سرتاسر جهان اعم از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه روبه گسترش است. برخی از کشورها به عنوان پیشگامان این تحول تجارب ارزنده ای را کسب نموده اند و بسیاری از جوامع دیگر نیز در صدد حل مشکلات و موانع وجود در این زمینه می‌باشند.

مدیریت بحران مدیریتی است که در صدد پیشگیری، مداخله، مقابله با بحران ضروری است؛ چرا که بقا و دوام هر کشور تا حدودی زیادی مدیریت بحران بستگی دارد که ضمن هماهنگی و یک پارچه کردن و در صورت بروز در صدد رفع بحران و نجات دانش آموزان و از بین بردن عوامل بحران زا است. با توجه به ابعاد مختلف بحران نیاز به آمادگی و مشارکت همه جانبه ذی نفعان دارد که این امر مبین مشارکت، انعطاف پذیری، تصمیم گیری مناسب و قدرت پاسخ گویی را می‌طلبد.

در مورد سوال اول پژوهش که مولفه‌های اصلی بحران چیست؟ پژوهشگر ضمن در نظر گرفتن پیشینه پژوهش و با بهره گیری از مبانی نظری و مولفه‌ها، مدل‌ها، چهارچوب‌های بحران در مولفه درون مدرسه ای، برون مدرسه ای را شناسایی نموده که با پژوهش‌های گلدون ۲۰۰۵، ویلیامز ۲۰۰۵، گستی ۲۰۰۰، گیلبرت ۲۰۰۴، جکسون ۲۰۰۳، گرافورد ۲۰۰۲، وان کلاستر ۲۰۰۲، ولز ۲۰۰۲، جانستون ۲۰۰۲، سیروک ۲۰۰۱ و آسچوف ۲۰۰۱، کریستنسن ۲۰۰۱، لین ۲۰۰۱ و براون ۲۰۰۰ همخوانی دارد. در مورد سوال دوم پژوهش که وضع موجود مولفه‌های بحران در مدارس متوسطه شهر تهران چگونه است؟ نتایج پژوهش نشان داد که مولفه‌های درون مدرسه ای ابعاد فیزیکی نزدیک به حد متوسط است که با نتایج گیلبرت ۲۰۰۴، ولز ۲۰۰۴، جانسون ۲۰۰۴، سیروک ۲۰۰۱، لین ۲۰۰۰ و دوک ۲۰۰۲ همخوانی دارد.

در بعد پیشگیری نزدیک به میانگین جامعه می‌باشد که با پژوهش وومبل ۱۹۹۲، ویرانت ۱۹۹۲، کلایتون ۱۹۹۴، رودریگوز ۱۹۹۴، توبلر ۲۰۰۰، کریستنسن ۲۰۰۱، ریلی ۲۰۰۱، جانستون ۲۰۰۲، وان کلاستر ۲۰۰۲ همخوانی دارد

در بعد مداخله کمتر از حد میانگین است که با پژوهش کلایتون ۱۹۹۴، کریستنسن ۲۰۰۱، ریلی ۲۰۰۱، جانستون ۲۰۰۲، ولز ۲۰۰۲، مارتینگلس ۲۰۰۲ رینی ۲۰۰۵ همخوانی دارد.

در بعد سلامت نزدیک به حد متوسط است که با پژوهش دورلاک ۱۹۹۶، براون ۲۰۰۰، جانستون ۲۰۰۲، دپارتمان خدمات سلامت ۲۰۰۵ همخوانی دارد؛ اما در بعد مولفه برون مدرسه ای میزان تاثیر ابعاد مولفه درون مدرسه ای بر مولفه درون مدرسه ای از روش رگرسیون خطی ساده گام به گام استفاده شده، مشاهده شده که مولفه‌های پیشگیری فیزیکی، مداخله بر مولفه‌های برون مدرسه ای تاثیر داشته و فقط بعد خدمات و آموزش سلامت تاثیری بر مولفه برون مدرسه ای ندارد که با پژوهش‌های کلارن ۲۰۰۵، رینی ۲۰۰۵، جکسون ۲۰۰۳

وان کلاستر ۲۰۰۲، لیزلی ۲۰۰۵، سیبروک ۲۰۰۱، کلاتون ۱۹۹۴، وان دورن ۱۹۸۴، وومبل ۱۹۹۲، همخوانی دارد.

در پاسخ به سوال سوم پژوهش تقدم و تاخر مولفه‌ها به شرح زیر است: در بعد فیزیکی بالاترین رتبه در بعد پیشگیری رتبه دوم، مداخله رتبه سوم، خدمات و آموزش سلامت رتبه چهارم و مولفه برون مدرسه ای آخرین رتبه را به خود اختصاص داده است که با پژوهش‌های وومبل ۱۹۹۲، کلاتون ۱۹۹۴، توبلر ۲۰۰۰، کریستنسن ۲۰۰۱، سیبروک ۲۰۰۱، دوک ۲۰۰۲، آدامس ۲۰۰۳، همخوانی دارد.

محدودیت‌های پژوهش

- ۱- مدیریت بحران فاقد ادبیات سازمان یافته است و یک مقوله جدید بوده که زمینه‌های اصلی برای تحقیق فراهم نشده است.
- ۲- نمونه گیری از دبیران، والدین، دانش آموزان صورت نگرفته است.
- ۳- نمونه گیری از کل مدارس متوسطه کشور صورت نگرفته است.
- ۴- مولفه‌های دیگر بحران (روان شناختی، دوران بلوغ، اجتماعی) مورد بررسی قرار نگرفته است.

پیشنهادهای پژوهش با توجه به نتایج

- ۱- عوامل ایجاد کننده بحران درون مدرسه ای و برون مدرسه ای مورد بررسی عمیق قرار گیرد.
- ۲- نسبت به تهیه و تدوین مقررات مدیریت بحران مختص هر مدرسه اقدام گردد.
- ۳- تقویت تیم مشاوران تربیتی در مدارس متوسطه
- ۴- تقویت تیم سلامت (مربی بهداشت، پزشک،...) در مدارس متوسطه
- ۵- توجه به ایجاد راهکار جامع برای به کار بردن برنامه میانجی گری برای رفع بحران دانش آموزی
- ۶- توجه به سیستم و فضای فیزیکی در مدارس متوسطه
- ۷- گنجاندن مهارت حل بحران با اجتناب از بحران در برنامه درسی به صورت عملیاتی برای دانش آموزان دروه متوسطه
- ۸- تقویت تیم بحران با مشارکت مدیر، معلم، دانش آموزان، والدین و اعضای جامعه محلی برای این که در مواقع لزوم مداخله به موقع داشته باشند.
- ۹- تقویت تیم بحران در مدرسه تا اطلاع رسانی لازم را به دانش آموزان در خصوص بحران‌های جدید ارائه دهند.

منابع فارسی

- ابلسنگی، توماس. (۱۳۷۶). مهندسی مجدد و مدیریت دگرگون‌سازی سازمانی؛ ترجمه شریفی. انتشارات ترمه.
- احدی، حسن و محسنی، نیک‌چهره. (۱۳۷۲). مفاهیم بنیادی در روان‌شناسی نوجوانان؛ تهران. انتشارات آگاه.
- اجتهادی، مصطفی (۱۳۷۹). ارائه یک مدل عام نظری برای ایمن‌سازی مدارس در پیشگیری از گسترش ناامنی و سوء‌مصرف مواد مخدر جامعه دانش‌آموزی؛ دفتر اجرایی پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر طرح مدرسه سالم وزارت آموزش و پرورش، معاونت پرورشی.
- الحسینی، سید حسن. (۱۳۸۳). مدیریت بحران فرهنگی و آموزش و پرورش؛ نشریه نسیم صبا.
- جمالی، اختر (۱۳۷۸). طرح پژوهشی بررسی‌های پیشگیری از خشونت در مدارس براساس مطالعات تطبیقی در وزارت آموزش و پرورش؛ دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی.
- جمالی، اختر (۱۳۷۹). طرح پژوهشی ارائه یک مدل مناسب با شرایط فرهنگی، اجتماعی در خصوص وزارت آموزش و پرورش، معاونت پژوهشی و تربیت بدنی؛ دفتر پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر.
- خالقی، عباس؛ عالیخانی، سیامک و دزفولیان، شهناز (۱۳۸۲). مدرسه مروج سلامت؛ وزارت آموزش و پرورش، معاونت تربیت بدنی و تندرستی، دفتر پیشگیری و دفتر تحقیقات و توسعه.
- خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا) (۱۳۸۶). «آخرین وضعیت دانش‌آموزان به مواد مخدر اعلام شد». ۲۶ اردیبهشت.
- خبرگزاری مهر (۱۳۸۵). نمی‌خواهیم از اعتیاد دانش‌آموزان آمار بدهیم. ۱۵ اسفند.
- دمنیگ، ادواردز. (۱۳۷۹). بیماری‌های مدیریت و خروج از بحران؛ ترجمه نوروز درداری، تهران، نشر زواره.
- صاحب‌قلم (۱۳۸۵). نیم درصد از دانش‌آموزان تجربه مصرف مواد مخدر را دارند، شماره ۴۵۷، ۷ آذر.
- فرهنگ آشتی (۱۳۸۶). «۳۰ هزار دانش‌آموز معتاد در کشور وجود دارد». سال پنجم، شماره ۱۲۸۳، سوم خرداد.
- کیس، کلارک. (۱۳۸۱). رفتار شناختی؛ ترجمه حبیب‌آباد... قاسم‌زاده. انتشارات قاموس.
- ناصحی فر، وحید. (۱۳۸۱). «مفاهیم پیرامون مدیریت بحران، مجله مدیریت، صفحات ۳۴ تا ۳۷».
- نیاز آذری، کیومرث (۱۳۸۱). چشم‌اندازی بر نیاز و مسائل نوجوانان؛ انتشارات فراشناختی اندیشه.

منابع لاتین

- Adams, M.A. (2003). The Effect of a Safe School Environment of academic Achievement. Texas Southern University.
- Amburgey, A. a. (2003). Connecting Students to Four dimensions of high School Climate. Northern Illinois University.
- ASCD "Preventing" School Violence policies Forsafety, Caring and Achievement (2002).
- Available at: <http://www.ascd.org/issues/violence/html>.
- Aschooff, Maureen, (2003). Analysis of Safe School Environment. University of Southern California.
- Attributes of Safe and Orderly Schools (2006). B.C. Ministry of Education.
- Cal ta girone, Jo. Anderholt, Sh. (2003). Comprehensive Safe School Plan Department Special Education. J. ozga.
- Catts, R. and Jenyoza (2005). What is Social Capital and how might a be Caused in Scotlands Schools? Education Department and Scottish Migher Education.
- Charles. C. Thomas (2000). Essential Strategies for School Security.
- Chirstensen, Linda (2001). Crisis Management Plan Charactristics in elementary Schools as perceived by Nebraska Public School Principles. University of Nebraska at oMAha.
- Clarke, A. Koch, J.B. (1983). Children Development Through Adolescence. University of Minnesota extension service.
- Crawford, J.b. (2003). Caring place to learn safe School environment and the role of effective administrative Leadership in Creating Safe. University of prince Edward Islan Canada.
- Futrel, M. and Poweil, L.E. (1999). Preventing Violence in Schools. University of Colorado
- Gastic, Billi (2006). Student attitudes about School Safety and Their implications for Safe School reform. Stanford University.
- Gellert, Linda (2004). An Analysis of Crisis Strategies used by Schools in Response to Violence and Terrorism. Indina State University.
- Gladden, R.M. (2005). Building School communities and Making School Safer. University of NewYork.
- Herandez, th. Seem, R. Su, (2000). A Safe School Climate: A Systematic approach and the School Coun Selor. University of New York Department of Counselor education.
- Hernandez, th. J. and Seem, S.R. (2002). A safe School Climate: Asystematic Approach and the School Counsuler. Department of counselor Education university of New York.
- Jakson, Philip (2003). The Role of Leadership in addressing School Violence in Bos-

- ton Secondary Schools. Boston University.
- Johnson, D. Johnson, R.T. (1997). Reducing School Violence Through Conflict Resolution. Newyork university.
  - Kimberling, St. and Watland, Cr. (2002). Implementing ongoing Staff Development to enhance Safe Schools, Northwest Regional educational Laboratory. www.safetyzone.org
  - Johnston, Natalie. (2002). Safe school and Healthy students: Senior sociology thesis. University of New York.
  - Kingery, P.M., & Walker, H.M. (2002). What we know about safety. National Association of school psychologists.
  - Lisle, evon (2002). Safe School: Staff Development training oppor tunities. University of Florida.
  - Lock Wood, A. th. (2000). Community Collaborations and Social Capital. Collaboration and Social Capital. An interview with Gray G. Wehlag. An interview with Gray G. wehlag.
  - Lynn, Kristin (2000). The impact of Anger Management training on the Student of Skills of Manoging Anger. Duqensne University.
  - Martingly, Bobbi (2002). An Analysis of the role of School Program. Indiana state university, terre Haute Indiana.
  - Meier, A. (2005). Social Capital and School Acheivment among adolescents. Department of Sociology Universtiy of Wisconsin-madison American.
  - Michela, B. Bloom, Je. And Mckeon, Br. (2002). Safe School News Letter Editonal Staff.
  - National Safe Schools Framework available (2002). Available at: <http://www.indian.edu/~Safeesch/model.htm/>
  - Noguera, P. (2005). Transforming urban Schools through investments.
  - Pollack, I. Sunderman, C. (2001). Creating Safe Schools: A ComprehenSive approach. Department of Justice and education and Center For safe Schools.
  - Reilly, th, F. (1999). Guidelines for a Crisis Management Plan Safe Schools. Office of attorney general.
  - Richardso, T. and Richard, C. (2004). A conceptual framework for Comparative Studies of higher Education policy. Oxford university.
  - Rilley W.R. (2001). School quality Survey. Office of the Attorney General.
  - Safe schools: lessons from the sites (SEDL) (1995). Southwest Educational Development Laboratory.
  - Seabrook, Harold (2001). element for the Development of School Plan. Pepperdine University.
  - Skiba, R. Ritter, Sh. and Peterson, Re. Forde, Su. (2000). Creating Safe and Respon-

- sive Schools. National Association of School Psychologists.
- Smith, ch. and Mckee. Sh. (2005) Becoming an emotionally Healty School London: The National Mealthy School Standard. London University Paul Chapman Publishing.
  - Spraque, J and Walker, H. (2000). Early identification and intervention for Youth With anti Social and Violent Behavior Expectional Children.
  - Spraque, R.J. and Walker, H.M. (2005). Safe and healty Schools Practical Prevention Strategies. New York: A Division of Guilford Publications.
  - Stephens, R.D. (1998). Ten Steps to Safer Schools. National School Safety Center in Westlake Village, California.
  - Van Klooster, M. L., (2002). School Safety at an urbun high School: An in depth Study of Student, and teachers perceptions. Pepper DiNe university.
  - Wells, Kriss (2002). Creating Safe School Environment, University AlBerta.
  - Woloch, A. (1999). Violence Prevention in Schools. Washington D.C.
  - Womble, Maxine (1992). Prevention Activities and the importance of good role models in the lives of Children.
  - Young, M. (2002). Most Unsafe School in America? Department of research service.

Archive of SID